

UOT: 821.512.162(091)

Bahar Məmmədova (Bərdəli)*

ƏBÜLFƏT MƏDƏTOĞLUNUN YARADICILIĞINDA VƏTƏNİN POETİK TƏCƏSSÜMÜ

Xülasə

Məqalədə Ə.Mədətoğlunun poeziyasında Vətənlə – Qarabağ hadisələri ilə bağlı şeirləri təhlil edilir. Bu məqsədlə onun "Dördüncü danışan adam" kitabında toplanmış əsərlərindən geniş istifadə olunub. Tədqiqatçı göstərir ki, özü də qarabağlı olan şair uzun müddət çadır şəhərciyində qaçqın, köçkün həyatı yaşayıb. Bu da, sözsüz ki, onun yaradıcılığında böyük iz qoyub. Ə.Mədətoğlunun "Üşüyür", "Nişanə", "Dağlar", "Ümid yeri", "Çadırda keçən ömür", "Ağrı", "Mənim dərdim", "Nağıl", "Qəbir daşı", "Müqəddəs dava" kimi şeirləri məhz bu zaman kəsiyyətinin poetik məhsuludur.

Məqalədə şairin poeziyası araşdırılaraq qeyd edilir ki, o, realist, vətəndaş şairidir. Onun gördükləri, yaşadıkları kifayət edir ki, real həyat hadisələrini, həqiqətləri, olanları qələmə alıb oxucusuna ötürə bilsin. Mühəribənin törətdiyi fəciələr çağdaş şairin əksər mətnlərindən boylanır. Mühəribə, şəhidlik, itkilər, ictimai-siyasi hadisələr, qaçqınlıq və s. şairin dard ağacına çevrilib. Və bütün bunlar məqalədə yetərinə təhlil və tədqiq edilir.

Açar sözlər: Əbülfət Mədətoğlu, Qarabağ, şeir, Vətən, mühəribə, çadır, qaçqın

Giriş. Real, axarlı şeirləri ilə özünəməxsus dəsti-xətti olan, "Səməni nəğməsi", "Nilufər çiçəyi", "Ehtiyacın elçi daşı", "Cəzayam sevdiyim qıza", "Allah, məni unutma...", "Mənim kimi sevə bilsən..." kimi poetik topluların müəllifi Əbülfət Mədətoğlu keçən əsrin 80-ci illər ədəbi nəslinə mənsubdur.

70-ci illərdə ali təhsil alıb, ara-sıra şeirlər yazsa da, dövrü mətbuatda ilk şeiri 1981-ci ildə "Azərbaycan gəncləri" qəzetində çap olunub. İlk kitabı isə 1989-cu ildə "Yazıçı" nəşriyyatında işıq üzü görüb. Nəzərə alsaq ki, 80-ci illərdə ədəbiyyata gəlmək, özünü bir yazar kimi təsdiq etmək o qədər də asan məsələ deyildi. Xüsusilə, bölgədə yaşayıb, yazdıqlarını Bakıda çap etdirmək çox üzücü iş idi. Lakin Mədətoğlu bütün bunların öhdəsindən vaxtında və ləyaqətlə gələ bilmişdi.

Adi, zəhmətkeş bir ailədə böyüyən, ali təhsil alan, sonra özünə çətinliklə yuva quran bir şair üçün ən ağır, ağırlı, çəkiləsi çətin olan yük, qurduğu yuvanın, bütövlükdə bir elin, obanın itirilməsi və uzun müddət qaçqın, köçkün həyatı yaşamasıdır. Mədətoğlu o günlər haqqında özü belə yazır: "1991-ci il oktyabrın son gecəsi doğma kəndim, ata ocağım odlara qalandı:

*Yandı evim-eşiyim,
Yandı divarım, daşım...
İsit, qoyma üşüyüm,
İsit məni, göz yaşım..."* [1, s.4]

Mədətoğlunun mövzu dairəsi genişdir. Qələməni bir çox sahədə sınaıyıb. Onun yazdıqlarını təhlil etmək üçün qruplaşdıranda məlum oldu ki, ən çox yurd yangısı, el-oba dərdi üstünlük təşkil edir.

Əbülfətin ilk şeirləri təbiət, ana, ata, dostlar haqqındadır. Bu da təbiidir. Gözünü dağların qoynunda açan şairin ilk müraciət etdiyi yer elə təbiət – onun dağları, bulaqları olmalıdır. "Nilufər çiçəyi" kitabında toplanan şeirlər kimi: "Ana", "Nilufər çiçəyi", "Əsgər qardaşıma", "Azıx" "Anam Vətən", "Qavaldaş" və s. Daha sonra şairin məhəbbət şeirləri gəlir: "Bu qızın...", "Qalib", "Ondan sonra", "Doymamış q məhəbbətdən" və s. Lakin insan zamanəsinin övlədidir. Nə qədər ki, dağlar yerindəydi, dərələrdə sellər-sular çağlayırdı, günəş dağlardan boylanıb baxırdı, Mədətoğlunun yazdıqları da təbii ki, təbiət idi, onun xoşbəxt insanları, sevən gəncləri, gülürüzlü fidan körpələri idi. Söhbət 80-ci illər poeziyasından gedir.

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

Lakin 90-cı illər ədəbiyyatı özündən əvvəlki ədəbiyyatdan kəskin surətdə fərqlənir. Çünki əvvəlki həyat, cəmiyyət, sosial durum, sosial quruluş bərdən-birə, qısa zaman kəsiyində dağılmış, necə deyilər, yox olmuşdu. Və təbii ki, bu da ədəbiyyatın, poeziyanın yönünü, mövzunu dəyişmişdi. Mədətoğlu realist şairdir. Onun gördükləri, yaşadıkları kifayət edir ki, real həyat hadisələrini, həqiqətləri, olanları qələmə alıb oxucusuna ötürə bilsin. Bu mənada şairin "Dərdini danışan adam" kitabında toplanan poetik nümunələri bunu deməyə əsas verir ki, Mədətoğlunun lirik qəhrəmanı məhz elə şairin özüdür. Onun yazdıqları "Üşüyür", "Nişanə", "Dağlar", "Ümid yeri", "Çadırda keçən ömür", "Ağır", "Mənim dərdim", "Nağıl", "Qəbir daşı", "Müqəddəs dava" kimi onlarla poetik parçaları çadır şəhərciyində yaşadıklarının əks-sədasıdır. Burada – bu düznlərdə çıxan günəş səhər-səhər dağlardan boylanıb gülümsəmir, birbaşa çadırları qarşıb, yandırır keçir:

*Qaranlığa süzülən –
bir barmaq işıq üçün,
ümid yerimsən, ümid.
Günəş od püskürəndə –
görünən topa bulud,
ümid yerimsən, ümid... [1, s.9]*

Şairin lirik qəhrəmanı həm ata ocağının, ana yurdunun itkisinə dözməli, həm də çadırın isti-soyuğunda yaşayıb yazmalı idi ki:

*Mən bu qaçqın millətin,
Bir sıra nəfəriyəm...
İçimdə dərd, qəm yatır.
Çiyimdə gəzdirdiyim
Yurdsuz övladlarımın
Kəndiyəm, şəhəriyəm –
Başımı onlar qatır... [1, s.12]*

Şair gördüklərini, yaşadıklarını, qəlbinə hopan yanğını, ağrını, nisgili sakit-sakit dilə gətirib, qələmə alır. Mühəribənin yaratdığı sərt, ağır, fərəhsiz günlərin çoxluğunda o özünü nağılla ovundurur: "Ətəyimdə daş, ovcumda qum, ağzımda su daşıyıram./ İynə boyu divar hörüb,

ev olacaq deyirəm bu.../ Bu ümidlə yaşayıram..." [1, s.17]

Kitabdakı şeirləri oxuduqca çadırda keçən insan ömürləri sanki bir-bir vərəqlənir... Çadır, vaqon evləri haqqında ədəbiyyatda müxtəlif janrlarda çox əsərlər yazılıb. Fərq orasındadır ki, biri var çadırı çöldən, kənardan, bir az uzaqdan müşahidə edib yazasan, bir də var ki, onun içərisində yayın istisində, qışın şaxtasında yaşayıb, yazasan.

Bu yerdə Xalq şairi Qabilin "Çadırlar..." şeirini xatırlamaq mümkün deyil. Mən onu Ə.Mədətoğlunun "Üşüyür" şeiri ilə müqayisə etmək istəyirəm. Bakıda qarlı, tufanlı dekabr gecələrinin birində Qabil tüğyan edən küləyin səsinə dinləyə-dinləyə düşünür ki, bu qar-boran isti, daş evlərdə yaşayanları belə üşütdüyü, titrətdiyi halda, görəsən o nazik parçaya-çadıra sığmış insanlar necə yaşayır, necə dözürlər bu soyuğa, şaxtaya?

*Səksənib oyandım gecə tən yarı,
Dağıdıb töküdü ələmi külək.
Şaxta çatdadırdı daşı-divarı,
Ağacları əsirdi nalə çəkərək [2, s.125].*

İndi Vətənin bir parçası, xalqın bir hissəsi çadırlara bürünüb, çadırlara sığınıb, çadırlarla qorunur. Qorunurmu görəsən?

*Biz hoydu deyirik, birləşin daha,
Külək cövlan edir çadır içində...
Millətin ümidi qalıb Allaha,
Ümid də it-batdır çamur içində... [2, s.125]*

Ən yaxın keçmişimizi əks etdirən bu şeir mətbuatda çap olunanda, mən onu təhlil edərək yazmışdım: "Şeirdə qoyulan problem, qaldırılan məsələ hamını düşündürən, həyəcana gətirən məsələdir. Hər kəsin qəlbində şırımlar açan bu bəla Qarabağın, Qarabağlıların çadırlara sığınması tezliklə ləğv olunmalıdır" [3, s.51]. Qışın oğlan çağında o çadırın içindən, bu tufanı təkcə görə yox, həm də yaşayan Ə.Mədətoğlu isə belə yazır:

*Hər çadırda bir ürəyin işığı,
Hər ürəkdə qaralan qor üşüyür.*

*Gözümüzü ovub töküür tüstüsü,
Xiffət çəkib, çatlayan qor üşüyür.*

*Yağış yağır, od-ocaqsız nəm çadır,
Medalyondur sinəmdəki qəm-andır...
Tanrım, özün bircə çınqı tap, yandır,
Deməsinlər, qaçqın "nə zor" üşüyür... [1, s.6]*

İstisini külək aparın, tüstüsü göz dağlayan çadır sobalarının qoru da üşüyür... "Çadır şəhərlərində süpürgəyə ehtiyac duyulmur. /Zaman özü süpürür./ Aparır nə varsa..." [1, s.6].

Mühəribənin törətdiyi bu faciələr çağdaş poeziyanın əksər mətnlərindən boylanır. İstər Bakıda yaşayan, hadisələri uzaqdan izləyən şairlər olsun, istərsə də hadisələrin mərkəzində, cəbhə bölgəsində yaşayanlar yazdıqları poetik əsərlərin tutumu, faktları, təsvir-tərənnümü baxımından o qədər də fərqlənir. Yəni hər iki tərəfdən ədəbiyyata gətirilən şeirlər səmimiyyəti, reallığı, təbiiyyəti ilə oxşarlıq təşkil edir. Qarabağ mühəribəsi, şəhidlik, itkilər, ictimai-siyasi hadisələr, qaçqınlıq, köçkünlük Vətəninə, xalqına sevan, onun dərdinə yanan hər bir şairin dərd ağacına çevrilir. Lakin hər kəsin – hər şairin öz baxış bucağı da var:

*Torpaq nəm, çadır nəm,
ocaqsa soyuq –
Sazaq qılınc kimi kəsir adamı... [1, s.10]*

Və ya:

*Çadır nazik, bayır şaxta,
Üşüyürəm boş otaqda.
Bu taleylə, bu cür baxıla,
Yaşayıram düz on ildir... [1, s.8]*

Ə.Mədətoğlunun "Saman çöpü", "Nağıl", "Qəbir daşı", "Üşüdüm", "Müqəddəs dava", "Olur", "Kəndim", "Dəyirmanın dəni yoxdur", "Bundan sonra" kimi şeirləri şair qəlbinin Vətəninə, özünə və soydaşlarına elegiyasıdır! Əbulfətin Qarabağ mövzusunda yazdığı şeirlərini oxuduqca onun çağdaş şairlərdən bir fərqi də aşkar etdim. Maraqlıdır ki, şairin bütün şeirləri daxili monoloq kimi səslənir. Birbaşa öz "mən"indən, sakit-sakit çıxış edir. Sanki öz-

özünə pıçıldaıyır. "Oturduğumuz yerdə bu qədər bəlaları, yaği düşməni, başımıza niyə gətirir-sən?" – demir.

*Şaxta – kiçik nəfəsləkdə buz bağlayır,
Soyuqdan ilik donur.
Çadır divarlar içindəki –
Boşluq soyuqla dolur...
Həsrət çəkmə gözlərin
Kipriklərindən asılır qırov...
Eh, birdə ki nə fərqi,
Şaxta olsun, ya isti,
Orada ruhlar girov,
Burda ümidlər! [1, s.18]*

Şair hayqırmır, qışqırmır, düşmənin haqsız, ədalətsiz, vəhşi olduğunu sübut etməyə çalışmır. Bəlkə də bu, Mədətoğlunun xarakterindən, xasiyyətindən – yəni zahiri sakitliyindən irəli gəlir. Daxilində tufanlar qopsa belə, təmkinlə, elə bil adi söz söyləyir:

*Cib quruşsuz, bazar baha,
Üz tutdum axşam, sabaha,
Ümid də xərclənib daha –
Bundan sonra nə olacaq?! [1, s.29]*

*...Daha yaradı yanımız,
Donub, buz olub canımız,
Çürüyüb taxta canımız –
Allah, bizdən nə olacaq? [1, s.30]*

Dərd çoxalanda adiləşər, deyib ulu babalar. Bəlkə də ağrı-acının sonsuzluğundan, çoxluğundan ki, Ə.Mədətoğlu "Bizə dərdimiz bəsdir./ Qalan hər şey əbəddir", – deyə düşür?

Bakıdan Xocalı faciəsini izləyən Nurəngiz Gün isə hayqırır:

*Əl çəkin! Qırın hərbin belini!
Dağıdın təbilibi siz onun!
Doğrayın mühəribə sözünü,
Siliniz lüğətdən!
İnsanı düşünün! Ürəksiz Məliklər!
Dünya kələkbaqları!
Dü...şü...nün!!!
Dünya yalnız sizin deyil!*

Düşünün!!!

Düşünməyə çox dəyər! [4, s.46]

Ədəbiyyat elə bu fərqliliklərin məcmusudur! Onların birliyindən yaranır, formalaşır, bütövləşir. Hər şair həyata, cəmiyyətə, insanlara, dünyaya öz baxış bucağından boyulanı yanaşır və özünü, öz düşüncülərini yazır. Ə.Mədətoğlunun dərdləri, yangıları sel kimi deyil, bulaq kimi dayanmadan, qurumadan axır və axmaqdadır. Başqa sözlə, yanar ocaq kimi həmişə közməkdədir:

*Başımı qatmayın mənim,
Onsuz da yüküm ağırdır,
Dərdə elə bürünmüşəm
Başımda tüküm ağırdı...*

*...Dərdə dərmansız zamanda,
Əlim göydə, dil amanda,
Azıb qaldığım dumanda
Nə əvvəldi, nə axırdı [1, s.13].*

Tarix boyu başqasının torpağına, yurduna göz dikən azğınlar, yağılar da çox olub, yerini, yurdunu dəyişən, qaçqın, köçkün həyatını yaşayan insanlar, yurddaşlar da. "Qaldım havada, Qoruya bilmədiyim,/ Doğulduğum kənd, bağışla!/ Bağışla ki hələ şəhid deyiləm,/ Uğrunda müqəddəs davada!"

Akademik Bəkir Nəbiyev II Cahan müharibəsi mövzusunun ədəbiyyatından – lirikasın-

dan bəhs edərkən yazır: "Müharibə insanların mənəvi həyatını gərginləşdirmişdi. Onların böyük əksəriyyəti məsafəcə bir-birindən ayrılmışdır. Fərəh, səadət hissələrinin yerini bir sıra hallarda hüzn, kədər, hicran qayğıları və maddi çətinlik fikri tutmuşdur" [5, s.67].

Müharibənin öz qanunları, qaydaları, diktələri var. Poeziyanın lirik qəhrəmanı bu ağır həyat tərzinə hazır olmalı, dözməli və mübarizəsini, döyüşünü daima, sona, axıra kimi davam etdirməlidir.

*Zaman atdan salsa belə,
Sarı simdə çalsa belə,
Kül altında qalsa belə,
Qorundan söz göyərəcək!*

*Unutmayın təkəni məni,
Ortalığa çəkin məni,
Bu torpağa əkin məni,
Gorundan söz göyərəcək! [1, s.100]*

Nəticə. Ə.Mədətoğlu, – Vətən, səni sevirəm, – deyə səs-küy, hay-haray da salmır. Lakin yazdığı hər bənd şeirində mütləq onun adını çəkir, itkisinin necə ağır olduğunu, necə göynətdiyini, yandırdığını aşkar bəyan edir. Düşünürəm ki, Əbülfətin poeziyası ədəbiyyatımızın formalaşmasında öz rolunu oynayıb, oynayacaq və geniş oxucu kütləsinin yaddaşında hələ uzun illər yaşayacaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Əbülfət Mədətoğlu. Dərdini danışan adam. Bakı, Şirvanəşr, 1999.
2. Qabil. İlahi qisməti. Bakı, "Gənclik", 2001.
3. Bahar Bərdəli. Müstəqillik dövrü Azərbaycan poeziyası. Bakı, "Elm və təhsil", 2014.
4. Nurəngiz Gün. Xocalı simfoniyası. Bakı, "Vektor" nəşrlər evi, 2006.
5. Bəkir Nəbiyev. Seçilmiş əsərləri, II cild. Bakı, "Çinar-Çap", 2009.

POETIC EMBODIMENT OF THE HOMELAND
IN CREATIVITY OF ABULFAT MADATOGLU

Summary

In the article the verses of A.Madatoglu on the theme of the Motherland – the Karabakh events are investigated. For this purpose, his works, collected in his book "A Man Telling His Grief", were widely used. The researcher shows that the poet, who came from Karabakh, for a long time lived in a tent camp of refugees. And this, of course, left a deep

impression in his work. Verses by A.Madatoglu "Chill", "Mark", "Mountains", "Hope", "Life in the tent", "Hard", "My grief", "Fairy tale", "Tombstone", "Holy War" are poetic result of this particular period of time.

B.Mamedov, investigating the poet's work, notes that he is a realistic poet, a citizen. It is enough for him that he lived, saw to present to the reader these real events. The tragedies caused by the war are reflected in the texts of his modern poems. War, martyrdom, losses, social and political events, the life of refugees, etc. are the poet's grief. And all this is well enough investigated in this article.

Key words: Abulfat Madatoglu, Karabakh, poetry, Motherland, war, tent, refugee

ПОЭТИЧЕСКОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ РОДИНЫ
В ТВОРЧЕСТВЕ АБУЛЬФАТА МАДАТОГЛУ

Резюме

В статье исследованы стихи А.Мадатоглу на тему Родины – Карабахских событий. Для этой цели широко использовались его работы, собранные в его книге «Человек рассказывающий о своем горе». Исследователь показывает, что поэт, который родом из Карабаха, долгое время жил в палаточном лагере беженцев. А это, безусловно, оставило глубокий след в его творчестве. Стихи А.Мадатоглу «Озноб», «Отметка», «Горы», «Надежда», «Жизнь в палатке», «Тяжело», «Мое горе», «Сказка», «Надгробный камень», «Священная война» являются поэтическим результатом именно этого промежутка времени.

Б.Мамедова исследуя творчество поэта, отмечает, что он является поэтом-реалистом, гражданином. Ему достаточно того, что он прожил, видел, чтобы представить читателю эти реальные события. Трагедии, вызванные войной, отражаются в текстах его современных стихов. Война, шехидство, потери, общественно-политические события, жизнь беженцев и др. являются горем поэта. И все это достаточно хорошо исследовано в этой статье.

Ключевые слова: Абульфат Мадатоглу, Карабах, стихи, Родина, война, палатка, беженец